

Marian Pastuszko

Biskup jako szafarz sakramentu bierzmowania

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 23/1-2, 163-184

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MARIAN PASTUSZKO

BISKUP JAKO SZAFARZ SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Wstęp

Temat wskazany tytułem nie jest nowy, ale jest ciągle aktualny z tej przyczyny, że biskupi udzielają sakramentu bierzmowania. Ostatnio temat ten stał się aktualny z zupełnie nowego powodu. Jak bowiem wiemy, Sobór Watykański II dał nowe określenie biskupowi jako szafarzowi sakramentu bierzmowania, mianowicie — „minister originariusz”. Co ono znaczy? Nad tym zastanowię się w dalszej części artykułu, bo najpierw zajmę się wskazanym tematem w aspekcie historycznym, gdyż to ułatwi nam zrozumienie prawa obowiązującego.

I. Prawo dawne

Dzieje Apostolskie podają, że Filip, diakon Kościoła Jerozolimskiego, nawrócił do Chrystusa wielu mieszkańców Samarii i udzielił im chrztu. „Kiedy Apostołowie w Jerozolimie dowiedzieli się, że Samaria przyjęła słowo Boże, wysłali do nich Piotra i Jana; ci udali się tam i modlili się tam za nimi, aby otrzymali Ducha Świętego. Bo na żadnego z nich jeszcze nie zstąpił: byli jedynie ochrzczeni w imię Pana Jezusa, a oni otrzymali Ducha Świętego”¹. Św. Paweł w podobny sposób udzielił daru Ducha Świętego niektórym uczniom św. Jana Chrzciciela w Efezie. Uczniowie Jana „przyjęli chrzest w imię Pana Jezusa. Potem Paweł włożył na nich ręce, a Duch Święty zstąpił na nich”². Na podstawie tych tekstów wolno twierdzić, że Apostołowie wkładali ręce na tych, którym chcieli udzielić daru Ducha Świętego, to jest sakramentu bierzmowania. Czy sprawowanie tego obrzędu było zarezerwowane tylko Apostołom? Pisarze Kościoła odpowiadają twierdząco na to pytanie³.

Najstarszym pozabiblijnym świadectwem, na jakie możemy się powołać, jest Podanie Apostolskie św. Hipolita Rzymskiego (+ 235), który wyraźnie pisze o dwóch obrzędach, mianowicie o znaurzaniu w wodzie i wkładaniu rąk. O ile jednak w wodzie zanurza prezbiter,

¹ Dz 8, 14—17.

² Dz 19, 5—6.

³ Ale nie jest to chyba zupełnie pewne. Na ten temat więcej mówi się w związku z problemem prezbitera jako szafarza bierzmowania.

to biskup wkłada ręce na ochrzczonego, wylewa olej z oliwek na jego głowę i znaczy go znakiem krzyża ⁴.

Z terenu Rzymu znamy również list papieża św. Korneliusza (251—253) do Fabiana, biskupa Antiochii, w sprawie kapłana Nowacjana, który bezprawnie przyjął święcenia biskupie. Korneliusz kwestionuje ważność tych święceń, ponieważ Nowacjan, w stanie zagrożenia niebezpieczeństwem śmierci przyjął chrzest, ale po odzyskaniu zdrowia, nie wziął udziału w obrzędach, co zgodnie z prawem kościelnym należało uczynić, i nie został naznaczony przez biskupa: Nie otrzymawszy zaś znamienia, jak mógł on otrzymać Ducha Świętego, pyta papież Korneliusz? ⁵

Fragment listu św. Korneliusza i opis obrzędu wkładania rąk pozostawiony przez św. Hipolita Rzymskiego, są dla nas bardzo cenne, bo wyraźnie mówią, że biskup wkłada ręce, namaszcza, udziela daru Ducha Świętego. I więcej. Świadczą o praktyce, która istnieje już od pewnego czasu. A przecież list Korneliusza i opis obrzędów Hipolita Rzymskiego pochodzą z I połowy III wieku. Zatem praktyka, o której mówią, musiała istnieć wcześniej, prawdopodobnie od czasów apostoelskich, kiedy to sami Apostołowie udzielali daru Ducha Świętego.

Innym dokumentem z terenu Rzymu jest *Liber pontificalis* papieża Sylwestra (314—335). W księdze tej zanotowano o Sylwestrze I, że postanowił on, żeby poświęcenia krzyżma dokonywał biskup, naznaczenie ochrzczonego jest również przywilejem biskupów ⁶.

W Kościele Afryki pozostającym w bardzo bliskich stosunkach z Kościołem Rzymu, św. Cyprian (200/210—258), biskup Kartaginy, pisze że ochrzczeni winni stawać przed zwierzchnikami Kościoła, aby dzięki włożeniu ich rąk, otrzymali Ducha Świętego i stali się udoskonaleni znamieniem Pańskim ⁷. — Zwierzchnikami Kościoła w pierwszym

⁴ *Traditio apostolica*, 21: „Et postea cum ascenderit ungetur a presbytero de illo oleo ... Episcopus vero manu(m) illis imponens inuocet dicens: D(omi)ne ... Postea oleum sanctificatum infundens de manu et imponens in capite dicat ...”: Botte B., *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte, essai de reconstitution*, Münster Westfallen 1963, p. 50.

⁵ *Epistula ad Fabium*, 15: „Sed neque postquam liberatus est morbo, reliqua receperit quae iuxta ecclesiasticam regulam percipi debent, naque ab episcopo consignatus est. Hoc autem signaculo minime percepto, quo tandem modo Spiritum Sanctum potuit accipere?": PL t. III, col. 747.

⁶ Duchesne L., *Liber Pontificalis, texte, introduction, commentaire*, Paris 1877, t. I, p. 171: „Et constituit (P. Silvester) ... et crisma ab episcopo confici, et privilegium episcopis, ut baptizatum consentent...”

⁷ *Epistula LXXIII ad Jubaianum*, 9; „Quod nunc quoque apud nos geritur ut qui in Ecclesia baptizantur praepositis Ecclesiae offerantur et per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum Sanctum consequuntur et signaculo Dominico consummentur”: PL t. III, col. 115. Por. Nieznanego autora *De rebaptismate*, X: PL t. III, col. 1195.

rzędzie byli biskupi, a obrzęd wkładania rąk na ochrzczonych, żeby otrzymali Ducha Świętego, to obrzęd dopełniający chrzest nazwany z czasem bierzmowaniem. Zatem i w Afryce w III wieku biskupi udzielali sakramentu bierzmowania.

Podobnie biskup Cezarei w Kapadocji, w Azji Mniejszej, Firmilian (+269) jest zdania, że władza udzielania chrztu, nakładania rąk oraz święcenia duchownych, należy do zwierzchników Kościoła⁸.

Św. Hieronim (342—419), podobnie jak wcześniej papież Sylwester I, wyraźnie mówi o istniejącym w Kościele zwyczaju, na mocy którego ochrzczeni przez prezbitera lub diakona, daleko od większego miasta, zgłaszają się do biskupa, a ten wkłada na nich ręce i udziela im daru Ducha Świętego⁹.

Na dalszym Zachodzie, w Hiszpanii, synod w Elwira ok. 300 r. zarządza, aby ochrzczeni przez chrześcijanina świeckiego lub przez diakona, zgłaszali się do biskupa, który udoskonali ich przez włożenie ręki¹⁰. Kilkadziesiąt lat później św. Jacjan biskup Barcelony (+ po 379) wspomina, że zanurzanie w wodzie, konsekrowanie krzyżma oraz udzielanie daru Ducha Świętego jest dokonywane ręką i ustami biskupa¹¹.

Z przytoczonych świadectw wynika jasno, że w III i IV wieku tak na Wschodzie jak na Zachodzie, a zatem w całym ówczesnym Kościele, szafarzami obrzędu dopełniającego chrzest, nazwanego później bierzmowaniem są maiores natu czyli praepositi Ecclesiae, a więc zwierzchnicy Kościoła, to jest biskupi. Jest to zupełnie zrozumiałe, ponieważ gminy chrześcijańskie nie wszędzie są jeszcze takie liczne i na ich czele stoją właśnie biskupi, których rola, jako przewodniczących wszelkim spotkaniom i czuwających nad życiem całej grupy, już od

⁸ *Epistula LIX ad Cyprianum contra epistolam Stephani*, VII: „Sed et caeteri quippe heretici, si se ab ecclesia Dei scinderint, nihil habere potestatis aut gratiae possunt, quando omnis potestas et gratia in ecclesia constituta sit, ubi praesident maiores natu, qui et baptizantur et manum imponendi et ordinandi possident potestatem”: PL t. III, col. 1161.

⁹ *Dialogus contra Luciferianos*, 8: „Non quidem obnuo hanc esse ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos, qui longe a maioribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem Sancti Spiritus manum impositurus excurrat”: PL t. XXIII, col. 164.

¹⁰ Can. 38: Mansi I. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Florentiae 1759 et ss., t. II, col. 12.

¹¹ *Epistula ad Sympronium Novatianum*, VI: „Si ergo et lavacri et chrismatis potestas, maiorum et lege chrismatum ad episcopos inde descendit: et ligandi quoque ius adfuit atque solvendi”: PL t. XIII, col. 1057.

Sermo de baptismo: „Haec autem compleri alias nequeunt, nisi lavacri et chrismatis et anistitis sacramento. Lavacro enim peccata purgantur; chrismate Sanctus Spiritus superfunditur; utraque vero ista, manu et ore anistitis impetramus: atque ita totus homo renascitur et innovatur in Christo”: PL t. XIII, col. 1093.

II wieku rysuje się wyraźnie¹². Do nich należy zarządzanie całym kultem religijnym. Odgrywają też główną rolę w przeprowadzaniu inicjacji chrześcijańskiej, a więc w udzielaniu chrztu, bierzmowania i Eucharystii.

Praktyka taka z czasem stała się trudna do utrzymania. Liczba wiernych ciągle wzrastała. Z konieczności tworzone nowe wspólnoty chrześcijan, i to albo sposobem mnożenia biskupstw nawet w małych miejscowościach, rozbudowując jednocześnie system zależności ich od biskupów rezydujących w wielkich ośrodkach (biskupowi Aleksandrii Atanazemu w połowie III wieku podlegało około stu biskupów z gęsto zaludnionej doliny Nilu), albo sposobem tworzenia gmin na peryferiach miast biskupich, względnie nawet w miejscowościach bardzo odległych od siedziby biskupa¹³. Wspólnotami poza siedzibą biskupa zarządzają prezbiterzy, a czasem tylko diakoni.

W zaistniałej sytuacji Kościół Wschodu na stałe, a także Kościół Hiszpanii, i, na krótszy czas, Kościół Galii, dla ratowania jedności sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, zezwoliły prezbiterom na przeprowadzenie całego wtajemniczenia chrześcijańskiego, włącznie z udzielaniem sakramentu bierzmowania, ale z wyłączeniem poświęcenia krzyżma, co zresztą wcale nie należało do obrzędów wtajemniczenia. Natomiast Kościół Rzymu rezerwuje biskupowi nie tylko poświęcanie krzyżma, ale także sprawowanie obrzędy dopełniającego chrzest, jakkolwiek dzieje się to kosztem jedności obrzędów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Należało bowiem oddzielić chrzest od obrzędów dopełniających chrzest, żeby prezbiterzy mogli przynajmniej chrzcić, a następnie przy nadarzającej się okazji przedstawić ochrzczonych biskupowi, który dokona dopełnienia obrzędu wtajemniczenia czyli udzieli daru Ducha Świętego.

Proces oddzielania w praktyce administrowania sakramentu chrztu od administrowania sakramentu bierzmowania oraz rezerwowanie biskupowi szafowania sakramentu dopełniającego chrzest trwał całe wieki, ale rozpoczął się już w początku V wieku. Realizację tego procesu rozpoczął papież Innocenty I (401—417) listem z 13 marca 416 r. *Si instituta ecclesiastica* do Decencjusza, biskupa Gubbio w Umbrii, w którym podaje jasno i wyraźnie że konsekrowanie krzyżma i obrzędu wkładania ręki dokonują biskupi¹⁵, ale i uroczyste namaszczenie ochrzczonego na czole należy wyłącznie do biskupów¹⁴.

Po tej linii idą następne zarządzenia papieży, przepisy synodów, wypowiedzi pisarzy. Leon Wielki (440—465) w piśmie *Frequenter nobis* z 24 października 458 r. do Neona, biskupa Rawenny, stwierdza

¹² Kłoczowski J., *Wspólnoty chrześcijańskie. Grupy życia wspólnego w chrześcijaństwie zachodnim od starożytności do XV wieku*, Kraków 1964, s. 22.

¹³ Kłoczowski J., dz. c., s. 28—29.

¹⁴ Mansi I. D., o.c., t. III, col. 1029.

jeszcze po prostu, że obrzędu wkładania ręki dokonują biskupi¹⁵, ale Gelazy I (492—496) nawiązuje do wcześniejszej wypowiedzi Innocentego I i stanowczo opowiada się za praktyką rzymską, według której jedynie biskupi są upoważnieni do uroczystego znaczenia znamieniem¹⁶.

Mniej kategoryczna w tonie jest odpowiedź Grzegorza Wielkiego (590—604) przesłana w 595 r. Januaremu, biskupowi prowincji Kalari-tańskiej, w której papież przypomina, że to biskupi namaszczają na czole¹⁷, a więc bierzują.

W VII wieku już nawet w Hiszpanii słycać głosy wypowiadające się za wyłącznym prawem biskupów do udzielania sakramentu bierzmowania. Św. Izydor Sewilski (+636), który przewodniczył na II synodzie w Sewilli, powołuje się na Dzieje Apostolskie¹⁸ jako na świadectwo dawnej dyscypliny i stwierdza, że Ducha Świętego wprawdzie nie można dać, ale można Go wzywać, żeby przyszedł, i właśnie to czyni biskup, kiedy wkłada ręce na ochrzczonych. Św. Izydor zna także list św. Innocentego I do biskupa Decencjusza i powtarza za nim, że wkładanie rąk nie może być dokonywane, jak tylko przez biskupa¹⁹.

W czasach Karolińskich, to jest w wieku VIII—IX a nawet później w X wieku, dzieje Kościoła charakteryzują się wyraźnym podkreśleniem władzy biskupów i ich znaczenia. Ujawniło się to także w akcentowaniu roli biskupów przy udzielaniu sakramentu bierzmowania.

W Księgach liturgicznych tej epoki biskupi nie są więcej nazywani „maiores natu” albo „praepositi Ecclesiae”, ale chyba bardziej dostojnie najpierw „episcopi”, a następnie „pontifices”.

Najstarszy znany nam Sakramentarz, mianowicie Gelazjański wyraźnie stwierdza, że daru Ducha Świętego udziela ochrzczonym biskup²⁰.

¹⁵ „Quodsi ah haereticis baptizatum quempiam fuisse constiterit, erga hunc nullatenus sacramentum regenerationis iteretur, sed hoc tantum, quod ibi defuit, conferatur: ut per episcopalem manus impositionem virtutem Sancti Spiritus consequatur”: PL t. LIV, col. 1192.

¹⁶ *Epist.* IX, 6: PL t. LIX, col. 50; c. 2 D. XCV.

¹⁷ „... ut episcopi postmodum confirment in fronte”: *Epist.* IX, cap. XI: PL t. LXXVII, col. 677; c. 120 D. IV de cons.

¹⁸ Dz 19, 1.

¹⁹ *De ecclesiasticis officiis*, II: „Sed quoniam post baptismum per episcopus datur Spiritus sanctus cum manuum impositione, hoc in Actibus Apostolorum apostolos fecisse meminimus. Sic enim dicitur: Factum est, dum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus veniret Ephesum ... (Act. XIX, 1) ... Spiritum autem sanctum accipere possumus, dare non possumus, sed ut detur, Dominum invocamus. Hoc autem a quo potissimum fiat, quemadmodum papa sanctus Innocentius scripserit, subiciam; dicit enim, non ab alio quam ab episcopo fieri licere, nam presbyteri licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent”: PL LXXXIII, col. 823—826.

²⁰ *Sacramentarium Gelasianum*, n. 450: „Deinde ab episcopo datur eis Spiritus septiformis”: *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. Reg. lat. 316) Paris Bibl. Nat. 7193, 41(56),

W Sakramentarzu Gregorjańskim-Hadrianum przy obrzędach Wielkiej Soboty znajdujemy notatkę, że jeśli celebruje je biskup, to zaraz po udzieleniu chrztu wypada mu bierzmować ochrzczonych, a następnie udzielić im Komunii Świętej²¹.

Ordo XI poleca biskupowi, aby modlił się nad nowoochrzczonymi, a następnie wzywał siedmiorakiego Ducha Świętego i bierzmował tych, których dopiero co ochrzcił²².

Również *Ordo L* przy udzielaniu sakramentu bierzmowania przewiduje rolę szafarza jedynie dla biskupa, który administruje ten sakrament w asyście innych duchownych²³. Asysta duchownych nie była tak konieczna przy sprawowaniu sakramentu bierzmowania, żeby biskup bez niej nie mógł bierzmować. Natomiast asysta duchownych bez biskupa, bez względu na to, jak była liczna, nie mogła spełniać roli szafarza bierzmowania. W ogóle żadna ze wspomnianych ksiąg liturgicznych nie liczyła się z możliwością udzielania sakramentu bierzmowania przez duchownego, który nie jest biskupem. Tak więc w praktyce nikt nie mógł podejmować się roli szafarza bierzmowania, kto nie był „*episcopus seu pontifex*”.

Znane dobrze stanowisko papieża w sprawie szafarstwa sakramentu bierzmowania wyrażone chociażby w przepisach liturgicznych, nie mogło nie wywierać wpływu przy stanowieniu prawa partykularnego.

Synody odbywane w tym okresie w Germanii i Galii rezerwują dla biskupów prawo bierzmowania, z wykluczeniem innych duchownych od administrowania tego sakramentu. Synod Germański I z 743 r. postanawia, że tylko biskupi mogą udzielać sakramentu bierzmowania. A czynią to przy okazji wizytacji przeprowadzanych w parafiach własnej diecezji. W takim przypadku przebiterzy razem z miejscową społecznością mają oczekiwać na biskupa i służyć mu pomocą²⁴.

Podobnie Synod Paryski VI w 829 r. jasno i wyraźnie stwierdza,

---

(Sacramentarium Gelasianum) in Verbindung mit Leo Eizenhofer OSB, und Petrus Siffrin OSB, herausgegeben von Leo Cunibert Mohlberg OSB, Roma 1960, p. 74.

²¹ *Hadrianum revisum Anianense cum Supplemento*, n. 1088: „Si vero episcopus adest, statim confirmari eum oportet chrismate et postea communicare”: Deshusses Jean, *Le Sacramentaire Grégorien, ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits*, Edition comparative, t. I, *Le Sacramentaire, Le Supplément d'Aniane*, Fribourg Suisse 1971, p. 379.

²² *Ordo XI*, n. 100: „... dat orationem pontifex super eos, confirmans eos cum invocatione septiformis gratiae Spiritus Sancti”: Andrieu M., *Les Ordines Romani du Moyen Age, VIIIe—Xe siècles, II, Les textes (Ordines I—XIII)*, Louvain 1948, t. II, p. 446.

²³ *Ordo L*, n. 72: „Pontifex vero veniens ad infantes tenente archidiacono chrisma ... elevata et imposita manu super capita omnium, det orationem”: Andrieu M., *Les Ordines Romani du haut Moyen Age, (VIIIe—Xe siècles) V, les textes (suite) (Ordo L)* Louvain 1961, t. V, n. 289.

²⁴ Can. 3: Mansi I. D., o. c., t. XII, col. 366.

że jedynie biskupi cieszą się prawem udzielania sakramentu bierzmowania, przy czym argumentuje tekstem Dziejów Apostolskich²⁵.

Przepisy synodalne miały wpływ na kształtowanie się poglądów poszczególnych autorów ale także przeciwnie, pisarze nie pozostawali bez wpływu na konstytuowanie się przepisów synodalnych.

Rabanus Maurus arcybiskup Moguncji (+858) uważa, że biskupi cieszą się pewną władzą i mają też przywileje. To właśnie do nich należy poświęcenie krzyżma i wyciskanie tym krzyżmem na ochrzczonym znaku wraz z włożeniem ręki na neofitę²⁶.

Mnich Ratramnus (+ 869) na życzenie licznych biskupów, a w szczególności papieża św. Mikołaja I (858—867) odpowiada na liczne zarzuty stawiane przez Kościół Wschodni Kościołowi Zachodu, między innymi co do sakramentu bierzmowania. Broni on praktyki Kościoła Zachodniego, który wprowadził zwyczaj ograniczający prawo udzielania bierzmowania do samych biskupów. Przyznaje jednak roztropnie, że ten zwyczaj jest prawem ludzkim i nie wywodzi się z prawa Bożego²⁷.

Magister Gracjan (+ ok. 1160) korzystał przy sporządzaniu swego Dekretu z różnych dzieł, a wśród nich, ze Zbioru Pseudo-Izydora, a ten ostatni stara się „bronić, wzmacniać i rozszerzać władzę biskupów”²⁸. Może z tego powodu biskupów chętnie nazywa niekiedy „summi sacerdotes”²⁹, niekiedy „summi pontifices”³⁰. W sprawie szafarstwa bierzmowania pozycja prawna biskupów była ustalona na długo przed Gracjanem. Wystarczało ją wzmacniać. Gracjan czyni to idąc w ślad za Pseudo-Izydorem, który powołuje się na autorytet papieża Melchiasdesa (311—314) i Euzebiusza (+309), gdy przypomina współczesnym, że jedynie biskupi mogą udzielać sakramentu bierzmowania. Melchiasdes rzekomo zastanawiał się nad kwestią, czy większy jest sakrament włożenia ręki biskupiej, czy chrzest, i odpowiedział, że jedno i drugie jest wielkim sakramentem, i jak pierwsze jest dostosowane do

²⁵ Can. 33: „Quod solius episcopi sit per manus impositionem fidelibus tradere Spiritum Sanctum, Acta docent Apostolorum”: Mansi I. D., o. c., t. XIV, col. 560.

Por. Alcuinus (+804), *Ad dominum regem*: PL t. XI, col. 261.

²⁶ De tinctione baptismi et unctione chrismatis, l. C, c. 25: „Potestas et privilegium apud solum episcopum constat, quod sacrum chrisma conficiat et baptizatum per manus impositionem cum ipso chrismate consignet”: PL t. CVII, col. 313.

²⁷ *Contra Graecorum oppos.* IV, 7: „Hinc occidentales episcopi maiorum sequentes institutionem sumpsere consuetudinem, ut frontes baptizatorum chrismate liniendi non presbyteris concedant, sed privilegium sibi reservent ... Ecclesiastici viri statuerunt ut frontes baptizatorum, non a presbyteris, sed ab episcopis chrismate linirentur, ut per eos Spiritus Sancti gratia conferretur”: PL t. CXXI, col. 333—334.

²⁸ Subera I., *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, wyd. 2, Warszawa 1977, s. 70.

²⁹ c. 4, 5 D. V de cons.

³⁰ C.3 D. V de cons.

starszych (wyższych) czyli biskupów, tak też należy to otaczać większym szacunkiem³¹. Euzebiusz zaś miał twierdzić, że wkładania rąk dokonywali najpierw sami Apostołowie, a potem ich następcy czyli „najwyżsi kapłani”, i to jest wymagane do ważności tego obrzędu³².

Prawdopodobnie ani Melchiades tak nie pisał, ani Euzebiusz nie uczył w ten sposób, bo w III wieku i na początku IV nie było potrzeby wytaczania aż tak silnych argumentów w obronie uprawnienia biskupów do udzielania sakramentu bierzmowania. Jednak na zorientowanie się w fałszerstwie potrzeba było paru wieków. Zanim się to stało, Zbiór Pseudo-Izydora był powszechnie przyjęty przynajmniej od pontyfikatu Grzegorza VII (1073—1085), a Dekret Gracjana cieszył się również dużym uznaniem Kościoła. Obydwa zbiory spełniały przeciw rolę zbiorów prawa.

Dzięki rozpowszechnieniu Dekretu Gracjana prawo zastrzegające biskupom udzielanie sakramentu bierzmowania stało się znane wszędzie, a praktyka bierzmowania przez kapłanów, jeśli jeszcze się gdzieś utrzymała, powoli zamarła. I wtedy teologowie mogli się zastanawiać, czy też papież w ogóle może upoważnić prezbitera do udzielania bierzmowania. Z odpowiedzią na to pytanie mieli nieco trudności, bo nie wiedzieli, co papież daje prezbiterowi, czego on nie miał przed zezwoleniem papieskim. Jeśli władzę święcenia — to dlaczego indultem lub prawem, a nie obrzędem święceń, jak zwykle się udzielać święceń. A jeśli władzę jurysdykcji — to jak biskupi mogą być szafarzami sakramentu bierzmowania także bez posiadania jakiegokolwiek jurysdykcji? Z odpowiedzią na to pytanie mniej mieli trudności ci, którzy pamiętali, że w Kościele Wschodnim ciągle bierzmowali prezbiterzy, co z kolei stwarzało pewne problemy dla Kościoła Zachodniego.

Innocenty III (1198—1216) dnia 25 lutego 1204 r. w piśmie *Cum venisset* wyjaśnia Bazylemu, arcybiskupowi Trnovo w Bułgarii, że o ile innych namaszczeń mogą dokonywać prezbiterzy, to przecież wkłada ręce na ochrzczonych i namaszcza im czoło jedynie najwyższy kapłan czyli biskup, bo według Dziejów Apostolskich tylko Apostołowie wkładali ręce i udzielali Ducha Świętego, a biskupi są następcami apostołów³³.

³¹ *Melciades Hispaniarum episcopis*: „De his uero, super quibus rogastis uos informari, id est: utrum maius sit sacramentum manus impositionis episcoporum, aut baptismus? scitote, utrumque magnum esse sacramentum, et sicut unum maioribus, id est summis pontificibus est accomdatum, quod a minoribus perfici non potest, ita et maiori ueneratione uenerandum et tenendum est”: c. 3 D. V de cons. Cfr. c. 4 D. LXVIII.

³² Eusebius Papa, *Epist. III ad Episcopos Tusciae et Campaniae*: c. 4 D. V de cons.

³³ „Per frontis chrismationem manus impositio designatur, quae alio nomine dicitur confirmatio, quia per eam Spiritus Sanctus ad augmentum datur et robur. Unde cum ceteras unctiones simplex sacerdos vel presbyter valeat exhibere, hanc non nisi summus sacerdos, id est

Pół wieku później z praktyką udzielania bierzmowania przez prezbiterów w Kościele Wschodnim zetknął się biskup Tusculum, legat Stolicy Apostolskiej u Greków. Na pytanie legata w tej sprawie odpowiedział papież Innocenty IV (1243—1254) dnia 6 marca 1254 r. listem *Sub catholicae professione* wyjaśniając prawie identycznymi słowami, jak wcześniej Innocenty III, że sami biskupi mogą namaszczać na czołach, bo tego rodzaju namaszczenia nie mogą dokonywać inni, jak tylko biskupi³⁴.

Także na Soborze Liońskim II w 1274 r. w wyznaniu wiary przepisany dla zdobywcy Cesarstwa Łacińskiego w Konstantynopolu, cesarza, schizmatyka, Michała VIII Paleologa (1259—1282) zabiegającego o powrót do jedności z Kościołem Zachodu, stwierdzono jasno, że w Kościele Rzymskim bierzmowania udzielają biskupi, wkładając ręce na ochrzczonych i namaszczać ich krzyżem³⁵. Unię z Kościołem Prawosławnym wówczas zawarto, ale trwała zaledwie parę lat, bo papież Marcin V (1281—1285) ekskomunikował cesarza, a cesarz polecił wykreślić imię papieża z dyptychów, co oznaczało zerwanie Unii.

Zatem Kościół Prawosławny dalej szedł własną drogą. A nawet miał pewien wpływ na katolickich duchownych. W tej sytuacji zrozumiałe jest pytanie Klemensa V (1342—1352) postawione dnia 29 września 1351 r. długim listem *Super quibusdam* Mekhitarowi, katolikosowi ormian. Papież zapytał go, czy wierzy, że z urzędu nikt inny, jak tylko biskup zwyczajnie może udzielać sakramentu bierzmowania³⁶. Ratując prawowierność katolikosowi ormian, Klemens V pośrednio przyczynił się do bliższego określenia funkcji biskupa jako szafarza sakramentu bierzmowania. Jeśli bowiem biskup bierzmuje na mocy władzy, która z samego prawa jest związana z jego urzędem, to znaczy że jest zwyczajnym szafarzem tego sakramentu.

Co Klemens V wyraził *implicite*, Eugeniusz IV (1431—1447) napisał *explicite*. W konstytucji *Exultate Deo* z 22 listopada 1439 r. podczas

episcopus debet conferre, quia de solis Apostolis legitur quorum vicarii sunt episcopi, quod per manus impositionem Spiritum Sanctum dabant": c. 1 § 7 X I 15.

³⁴ „Soli autem episcopi consignent chrismate in frontibus baptizatos quia huius unctio non debet nisi per episcopos exhiberi: quoniam soli Apostoli, quorum vices gerunt episcopi, per manus impositionem quam confirmatio vel frontis chrismatio repraesentat, Spiritum Sanctum tribuisse leguntur": *Mansi I. D., o. c., t. XXIII, col. 579.*

³⁵ „Tenet etiam et docet eadem sancta Romana Ecclesia, septem esse sacramenta, unum scilicet baptismum, de quo dictum est supra; aliud est sacramentum confirmationis, quod per manum impositionem episcopi conferunt, chrismando renatos": *Mansi I. D., o. c. t. XXIV, col. 71; c. 1 I 1 in Sexto.*

³⁶ „2. Si credis, quod sacramentum Confirmationis per alium quam per episcopum, non potest ex officio ordinarie ministrari": *Codicis iuris canonici fontes, vol I—VI, cura Em. mi Petri Card. Gasparri editi, vol. VII—IX cura et studio Em. mi Iustini Card. Seredi editi, Romae — Civitate Vaticana 1923—1929, vol. I, n. 42, p. 45.*

Soboru Florenckiego (1439—1445) nazwał on biskupa zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania³⁷. Jakkolwiek dokładniej określono funkcję biskupa jako szafarza bierzmowania, to przecież argument za istnieniem władzy biskupa co do udzielania bierzmowania pozostawał od Innocentego I ten sam, mianowicie znany nam tekst z Dziejów Apostolskich.

Argument ten nie wszystkich przekonywał w historii Kościoła. Dotychczas nie przekonanych należeli w XII i XIII wieku Waldensi, w XIV i XV — Wiklefici, w XVI — protestanci.

Nawracającym się Waldensom wyznanie wiary przepisał Inocenty III dnia 18 grudnia 1208 r. pismem *Eius exemplo*, w którym polecił im uznawać prawdę, że bierzmowanie jest udzielane przez biskupów³⁸.

Zdanie prekursora protestantyzmu Jana Wiklefa, który zakwestionował ciągłość tradycji i utrzymując, że papież i biskupi zarezerwowali sobie udzielanie młodzieży sakramentu bierzmowania powodowani żądzą zysku i honoru, potępił papież Marcin V (1417—1431) w konstytucji *Inter cunctas* z 22 lutego 1418 r., w czasie soboru w Konstancji (1414—1418)³⁹.

Dla rozprawienia się z nauką protestantów i zaradzenia innym potrzebom Kościoła, zebrał się Sobór Trydencki (1545—1563). Protestantcki „libellus reformationis ad Colonienses” uczył, że nie tylko biskup jest szafarzem bierzmowania. Wobec tego Sobór Trydencki uchwalił kanon potępiający każdego, kto by twierdził, że zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania nie jest sam biskup, ale każdy zwykły prezbjter⁴⁰. Występujące w tym orzeczeniu Soboru Trydenckiego zdanie, które utrzymuje, że tylko biskup może być szafarzem sakramentu bierzmowania, jest znane w Kościele od IV i V wieku, zaś dopowiedzenie, że to jedynie biskup jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania, znamy już z konstytucji *Exultate Deo* Eugeniusza IV. Zatem treść orzeczenia nie jest bynajmniej nowa. Natomiast nowością jest zagrożenie potępieniem tym, którzy nie będą uznawać nauki o biskupie,

³⁷ „Ordinarius minister est episcopus. Et cum ceteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc non nisi episcopus debet conferre: quia de solis Apostolis legitur, quorum vicem tenent episcopi, quod per manus impositionem Spiritum Sanctum dabant, quemadmodum Actuum Apostolorum lectio manifestat”: Gasparri P., *Fontes*, vol. I, n. 52, p. 74.

³⁸ Confirmationem (quoque) ab episcopo factam, id est impositionem manuum, sanctam et venerande esse accipiendam censemus”: *Enchiridion symbolorum*, n. 794 (424).

³⁹ „N. 28. Confirmatio iuvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio, reservantur Papae, et Episcopis propter cupiditatem lucrī temporalis, et honoris”: Gasparri P., *Fontes*, vol. I, n. 43, p. 51.

⁴⁰ Can. 3: „Si quis dixerit sanctae confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit”: *Conciliarum Oecumenicorum Decreta, edidit Centro di documentazione Istituto per le scienze religiose*, Bologna, ed 2, Basilaie — Barcinone — Friburgi — Romae — Vindobone 1962, p. 662.

jako zwyczajnym szafarzu bierzmowania, uznanej przez Sobór Trydencki za własną.

Sobór Trydencki ponownie zajął się sprawą szafarstwa sakramentu bierzmowania dnia 15 czerwca 1563 roku, ale wówczas stwierdził tylko, że biskupi mają prawo administrowania sakramentu bierzmowania⁴¹, oraz potępił tych, którzy ucza, że biskupi nie mają władzy bierzmowania, albo, że władza biskupów co do udzielania bierzmowania jest taka sama, jak władza prezbiterów co do udzielania tego sakramentu⁴². Nie ulega zatem wątpliwości, że według Soboru Trydenckiego władza biskupów udzielania sakramentu bierzmowania jest inna, niż władza prezbiterów. Ale czym się różni jedna od drugiej? Ponieważ Sobór Trydencki rozprawia o władzy biskupów udzielania bierzmowania w kontekście sprawy wyższości biskupów nad prezbiterami, stąd możemy przypuszczać, że władza biskupów udzielania bierzmowania jest wyższa niż władza prezbiterów udzielania bierzmowania.

A może Soborowi Trydenckiemu chodziło o to, że władza biskupów udzielania sakramentu bierzmowania jest zwyczajna? I konsekwentnie, biskupi nie potrzebują zezwolenia Stolicy Apostolskiej na administrowanie sakramentu bierzmowania. Mianując ich biskupami, Stolica Apostolska przyznaje im prawo bierzmowania.

Dodajmy tu jeszcze, że Sobór Trydencki nie wypowiedział się w sprawie pochodzenia władzy biskupów w odniesieniu do udzielania sakramentu bierzmowania, a mianowicie, czy władza ta pochodzi z prawa Bożego.

Po Soborze Trydenckim przepisy w sprawie biskupów jako szafarzy sakramentu bierzmowania nie ulegały zmianie. Stolica Apostolska nie wydawała na ten temat obszerniejszych dokumentów, bo nie zachodziła taka potrzeba. Wystarczyły wzmianki potwierdzające przyjętą zresztą jeszcze przed Soborem Trydenckim naukę, którą możemy podsumować w następujących twierdzeniach:

1. biskup jest szafarzem sakramentu bierzmowania⁴³; 2. biskup jest

⁴¹ Sessio XXIII, cap. IV: „Proinde sancta Synodus declarat, praeter ceteros ecclesiasticos gradus episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem pertinere, et „positos” (sicut idem Apostolus ait) „a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei” (Acta Ap. 20, 28), eosque presbyteris superiores esse, ac sacramentum confirmationis conferre...”: *Conciliorum oecumenicorum decreta*, p. 719.

⁴² Can. 7: „Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores; vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem; ... anathema sit”: *Conciliorum oecumenicorum decreta*, p. 720.

⁴³ Clemens VIII, Instr. *Sanctissimus*, 31 aug. 1595, § 1: Gasparri P., *Fontes*, vol. I, n. 179, p. 343; Benedictus XIV, Const., *Etsi Pastoralis*, 26 maii 1742, § II, n. 1, § III, n. 1: Gasparri P., *Fontes*, vol. I, n. 328, p. 737, 739; Instr. *Eo quamvis tempore*, 4 maii 1745, § 8: Gasparri P., *Fontes*, vol. I, n. 357, p. 892.

zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania⁴⁴; 3. jedynie biskup jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania⁴⁵; 4. władza biskupów jako szafarzy sakramentu bierzmowania jest pełna, absolutna, od nikogo niezależna⁴⁶.

Dodajmy tu jeszcze, że podobnie jak w pierwszym tysiącleciu chrześcijaństwa, *Sakramentarz Gelazjański i Sakramentarz Gregoriański — Hadrianum* oraz różne *Ordines*, tak w drugim tysiącleciu nowe księgi liturgiczne, zwane pontyfikałami, nie przewidują roli szafarza bierzmowania dla kogo innego, jak tylko dla biskupa. Według Pontyfikału Rzymskiego w XII wieku bierzmowania udziela biskup, przed którym ustawiają się dzieci oczekujące na przyjęcie tego sakramentu⁴⁷. Natomiast Mszę świętą zaraz po chrzcie i bierzmowaniu sprawuje biskup lub prezbiter⁴⁸. Podobnie według Pontyfikału Rzymskiego z XIII wieku, ci którzy mają zamiar przyjąć sakrament bierzmowania ustawiają się przed biskupem, a ten wkłada rękę osobno na głowę każdego dziecka⁴⁹. Następne pontyfikały zawierały prawie identyczne pod tym względem przepisy. Uzupełnił je dopiero Pontyfikał Rzymski opublikowany przez Klemensa VIII dnia 10 lutego 1596 r. konstytucją *Ex quo in Ecclesia*. Polecił bowiem, aby biskup, ubrany w szaty liturgiczne przed udzieleniem bierzmowania, pouczając wiernych przed wszystkim ogłosił im to, że jedynie biskup jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania⁵⁰. Wydanie takiego przepisu liturgicznego

⁴⁴ Benedictus XIV, Ep. enc. *Anno vertente*, § 5: Gasparri P., *Fontes*, vol. II, n. 407, p. 300.

⁴⁵ Benedictus XIV, Ep. *Ex tuis precibus*, 16 nov. 1748, § 1: Gasparri P., *Fontes* vol. II, n. 393, p. 185; S. C. de Prop. Fide, Instr. 4 maii 1774; Seredi J., *Fontes*, vol. VII, n. 4565, p. 95.

⁴⁶ Benedictus XIV, Ep. *Ex tuis precibus*, 16 nov. 1748, § 8: Gasparri P., *Fontes*, vol. II, n. 393, p. 188.

⁴⁷ *Pontificale Romanum saeculi XII*, XXXII: Ordo in Sabbato Sancto, n. 31: „Quibus per ordinem dispositis ante pontificem, ipse pontifex, imposita manu super capita singulorum...”: Andrieu M., *Le Pontifical Romain au Moyen Age, t. I, Le Pontifical Romain du XIIe siècle* (Studi e testi, 86), Città del Vaticano 1938, edizione anastatica 1959, p. 247. Vide etiam n. 33: Andrieu M., o. c., p. 247.

⁴⁸ *Pontificale Romanum saeculi XII*, XXXII, n. 37: „Cum autem, finita letania, dictum fuerit Agnus Dei, tunc schola in choro solemniter cantante Kyrie elejson, pontifex vel sacerdos cum ministris et cum omni ornatu de sacratio ad altare procedat”: Andrieu M., o. c., p. 248.

⁴⁹ *Pontificale secundum consuetudinem et usum Romanae Curiae saeculi XIII*; XXXIV: „Quibus per ordinem dispositis ante pontificem, ipse pontifex, imposita manu super capita singulorum...”: Andrieu M., *Le Pontifical Romain au Moyen Age, Le Pontifical de la Curie Romaine au XIIIe siècle*, (Studi e testi, 87), Città del Vaticano 1940, edizione anastatica 1959, p. 452.

⁵⁰ *Pontificale Romanum Clementis VIII Pont. Max. iussu restitutum atque editum*, Antverpiae 1627, Pars prima, p.l: „...populum coram se stantem admonet, quod nullus alius, nisi solus Episcopus, Confirmationis ordinarius minister est”.

miało na celu rozpowszechnianie orzeczenia Soboru Trydenckiego, według którego — jak wiemy — jedynie biskup jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania. To zaś dyktowała potrzeba przeciwstawienia się nauce protestantów, którzy głosili, że nie tylko biskup może bierzmować. Ten przepis Pontyfikatu Rzymskiego Klemensa VIII przetrwał aż do reformy Pontyfikatu po Soborze Watykańskim II, a więc do naszych dni.

II. Prawo współczesne

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 782 § 1 stwierdza, że tylko biskup jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania: „ordinarius confirmationis minister est solus Episcopus”. Występujące w tym zdaniu wyrażenie „ordinarius minister” jest zapożyczone z Soboru Trydenckiego. Wyraz „solus” wzięto z akt Soboru Trydenckiego, ale był on używany w tym kontekście przynajmniej od papieża Innocentego I. Wydaje się, że wyraz „solus” nie musiał się znaleźć w kan. 782 § 1. Prawodawca nazywając biskupa zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania i nie określając w ten sposób kogokolwiek innego, wykazywał przez to samo, że nie ma innego szafarza zwyczajnego, jeśli chodzi o udzielanie bierzmowania, jak tylko biskup.

Mówiąc, że biskup jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania, twierdzimy, że udziela tego sakramentu na mocy własnych święceń i biskupiego urzędu. Dlatego też zawsze — bez względu na miejsce i czas — ważne udziela bierzmowania. Władzy tej w żaden sposób nie może być pozbawiony.

Po ogłoszeniu Kodeksu Prawa Kanonicznego Stolica Apostolska nie wydawała nowych przepisów na temat władzy biskupa jako zwyczajnego szafarza sakramentu bierzmowania, bo nie były one potrzebne, a przy nadarzających się okazjach przypominała o kan. 782 § 1. Taki stan trwał aż do lat sześćdziesiątych naszego stulecia.

W 1962 r. Patriarcha Antiochii i całego Wschodu, Aleksandrii i Jerozolimy, kardynał Maximos IV przedłożył na sesji centralnej komisji Soboru Watykańskiego II notę w sprawie przygowanego przez komisję wschodnią Schematu o sakramentach. W nocy tej zajął się przede wszystkim delikatną — jego zdaniem — kwestią szafarza bierzmowania w teologii i dyscyplinie Kościoła Wschodniego. Zmierzając do zmniejszenia różnicy między Kościołem Łacińskim a Katolickim Kościołem Melchickim i uznając nazywanie prezbitera Kościoła Wschodniego nadzwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania za nieodpowiadające w jakimkolwiek stopniu rzeczywistości, zaproponował on, aby biskupa nie nazywano zwyczajnym szafarzem bierzmowania, ale pierwszorzędnym, pierwotnym, autentycznym czy bierzmującym na mocy własnego prawa⁵¹.

⁵¹ *L'Eglise Grecque Melkite au Concile, Discours et notes du Pa-*

Racje Kościoła Melchickiego przedstawione przez wybitnego patriarchę Maximosa IV przyjęto przychylnie w czasie obrad Soboru Watykańskiego II, ponieważ o ile w schemacie konstytucji dogmatycznej o Kościele wydanym w 1963 r. biskupi nazywani są zwyczajnymi szafarzami bierzmowania⁵², to w tekście poprawionym tegoż Schematu z roku 1964 czytamy o biskupach, że „Ipsi sint ministri originarii Confirmationis”⁵³, przy czym zaznaczono, że zmiany określania biskupów jako szafarzy bierzmowania dokonano mając na uwadze także porządek prawny Katolickiego Kościoła Wschodniego⁵⁴.

W uchwalonej przez Sobór Watykański II dnia 21 listopada 1964 r. Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen Gentium*, nr 26 stwierdzono, że biskupi „sunt ministri originarii confirmationis”⁵⁵. Ponieważ cała Konstytucja o Kościele jest w swej treści teologiczna, użycie przymiotnika „originarius” w tym kontekście nie było niezrozumiałe. Ale przymiotnik ten zaczął przenikać do tekstów prawa.

W pierwszym Schemacie prawa, jaki ukazał się po Soborze Watykańskim II, mianowicie w Schemacie fundamentalnego prawa Kościoła, w kan. 68 § 2 czytamy o biskupach, że są „ministri originarii sacramenti confirmationis”⁵⁶.

W *Communicationes* znajdujemy wyjaśnienie zaistniałego stanu, to

---

triarche Maximos IV et des Prélats de son Eglise au Concile oecuménique Vatican II, Beyrouth 1967, p. 481—2: „... je propose que les mots „ministre ordinaire” soient remplacés par les mots „ministre primaire ou authentique”. En effet, dans l’usage occidental, c’est l’évêque qui ordinairement administre ce sacrement; la formule de la théologie occidentale est ainsi conforme à l’usage. Mais, en Orient, c’est le prêtre qui ordinairement et depuis la plus haute antiquité confère ce sacrement en même temps que le Baptême et l’Eucharistie. Dire du prêtre oriental qu’il est ministre extraordinaire de ce sacrement, c’est employer une expression qui ne correspond nullement à la réalité du fait. Il est vrai que ministre ordinaire ne veut pas nécessairement dire ministre qui d’ordinaire confère ce sacrement. Mais alors pourquoi ne pas trouver une expression moins équivoque et dire, comme je le propose, ministre *primaire, primitif, authentique, de droit propre, etc...*?”.

⁵² *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum Secundum*, Schemata constitutionum et decretorum de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus, *Schema constitutionis dogmaticae de Ecclesia*, pars I, Typis Polyglottis Vaticanis 1963, p. 30, n. 20: „Ipsi sunt ministri sacrae ordinationis et ministri originarii Confirmationis...”.

⁵³ *Sacrosanctum oecumenicum Concilium Vaticanum Secundum*, *Schema constitutionis de Ecclesia*, Typis Polyglottis Vaticanis 1964, p. 70, n. 26.

⁵⁴ O. c., Relatio de n. 26, antea n. 20, p. 99, (E): „Pro Confirmatione Episcopus vocatur minister „originarius” ut ratio servetur etiam disciplinae Orientalis”.

⁵⁵ *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1968, s. 194; Hamman A., *Baptême et confirmation*, Tournai 1969, p. 216.

⁵⁶ *Communicationes* 3(1971)204.

jest, dlaczego w fundamentalnym prawie Kościoła określa się biskupa jako szafarza sakramentu bierzmowania, przymiotnikiem „originarius”. Podane są dwie racje. Pierwsza, że Konstytucja dogmatyczna o Kościele nazywa biskupów „originarii ministri confirmationis”. Druga racja to ta, że fundamentalne prawo Kościoła będzie promulgowane tak dla Kościoła Łacińskiego jak dla Kościoła Wschodniego. Komisja opracowująca prawo o sakramentach nie odmawia pewnej słuszności tym racjom, ale uważa, że w tych częściach kodeksu, które będą obowiązywały tylko Kościół Łaciński, bardziej odpowiednie jest nazywanie biskupa „ordinarius minister confirmationis”, ponieważ przymiotnik „ordinarius” jest określeniem prawniczym, a „originarius” — teologicznym⁵⁷.

Można było sądzić, że te przekonywujące racje przedstawione przez Komisję pracującą nad prawem o sakramentach zahamują dalsze wprowadzenie pojęć teologicznych do przepisów prawnych. Jednak stało się inaczej. W Obrzędach bierzmowania⁵⁸, a nawet w kan. 41 schematu prawa o sakramentach⁵⁹, czytamy o biskupach, że są „originarii ministri confirmationis”. Znaczy to, że komisja opracowująca nowe prawo o sakramentach musiała odstąpić od własnych racji przedstawionych wyżej. Zatem możemy być już prawie pewni, że w nowym kodeksie prawa kanonicznego, podobnie jak w Konstytucji dogmatycznej o Kościele, w Obrzędach bierzmowania i Schemacie nowego prawa o sakramentach, biskupi będą nie „ordinarii”, ale „originarii ministri confirmationis”.

Jeśli to jest nieuniknione, to zastanówmy się nad znaczeniem wyrazów „originarius minister confirmationis”.

Przymiotnik łaciński „originarius” znaczy — pierwotny. Pochodzi od rzeczownika „origo” — narodziny, pierwociny, początek, źródło, prodek, twórca, sprawca⁶⁰.

Jakie znaczenie mają wyrazy „minister originarius”? Stanisław Czerwik⁶¹ i Tadeusz Pawluk⁶² tłumaczą ten zwrot na język polski słowami — „szafarz naturalny”, „właściwy”. W polskim tłumaczeniu obrzę-

⁵⁷ *Communicationes* 3(1971)204.

⁵⁸ *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Confirmationis*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, n. 7, p. 17.

⁵⁹ *Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, Typis Polyglottis Vaticanis 1975.

⁶⁰ *Słownik łacińsko-polski*, pod redakcją Mariana Plezi, t. III, Warszawa 1969, s. 738.

⁶¹ *Liturgia Sakramentu Bierzmowania*, maszynopis, s. 32.

⁶² *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, *Prawo Kanoniczne* 20(1975) 1/2, s. 37. Zob. także: Lewandowski B., *Wymogi pastoralne nowego Obrzędu Bierzmowania*, *Ateneum Kapiańskie* 64(1972)399.

dów bierzmowania czytamy o „właściwym” szafarzu bierzmowania⁶³. Tłumaczenia te są poprawne, ale nie sugerują nam rozwiązania trudności, jak wobec tego nazwać prezbitera, jako szafarza bierzmowania? szafarzem nie naturalnym, nie właściwym?

Jeśli zaś chodzi już nie tylko o tłumaczenie, ale o wyjaśnienie znaczenia wyrazów „*originarius minister confirmationis*”, to J.P. Bouhot, który znalazł je — „*ministres premiers originarii*” — jedynie z Konstytucji dogmatycznej o Kościele, uważa, że mniej mówią o władzy, a więcej o działalności dokonywanej przez biskupa, który jest głową miejscowej wspólnoty eklezjalnej. daniem tego autora, nr 26 Konstytucji dogmatycznej o Kościele koncentruje się nie na biskupiej władzy rządzenia, ale na funkcji uświęcania, to znaczy, na sprawianiu, żeby Chrystus był obecny w społeczności. Bierzmowanie jest w większym stopniu działaniem, która przyczynia się do wzrostu Kościoła, niż manifestowaniem wyższej władzy biskupa⁶⁴.

Hans Küng pisze, że zwrócenie uwagi na praktykę Kościoła Wschodniego, w którym prezbiterzy bierzmują, oraz na niektóre sytuacje obserwowane w dawnym Kościele Łacińskim, skłoniły Sobór Watykański II do skorygowania orzeczenia Soboru Trydenckiego, jakkolwiek było ono wydane z sankcją potępiającą. Sobór Trydencki orzekł, że tylko biskup jest zwyczajnym szafarzem bierzmowania, a Sobór Watykański II uczy, że biskup nie jest „*minister ordinarius*”, ale „*minister originarius confirmationis*”. Teraz zatem każdy prezbiter może być zwyczajnym szafarzem bierzmowania⁶⁵. Perspektywy te stają się bardziej zrozumiałe, jeśli się weźmie pod uwagę ewolucję problemu posług. Sobór Trydencki w sposób apodyktyczny określił, — ciągle zdaniem Künga — że hierarchia posług o trzech stopniach, mianowicie składająca się z biskupów, prezbiterów i diakonów, wywodzi się z prawa Bożego. Sobór Watykański II skorygował to twierdzenie ograniczając je do aspektu historycznego, to jest, że taki podział posług znamy od starożytności. W Nowym Testamencie nie ma hierarchii posług o trzech stopniach. I nie można ustalić fundamentalnej

⁶³ *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikatu Rzymskiego*, Katowice 1975, s. 21, nr. 7.

⁶⁴ Bouhot J. P., *La confirmation, sacrement de la communion ecclésiastique*, Lyon 1968, p. 98.

⁶⁵ *La Confirmation comme parachèvement du baptême*, in: *L'Expérience de l'Esprit* (Mélanges Schillebeeckx) Paris (1976), p. 130: „Le référence à la pratique de l'Eglise d'Orient (ainsi qu'à certaines situations propres à l'Eglise latine ancienne) permet à Vatican II de corriger la déclaration de Trente, donnée sous peine d'anathème (Denz. 967). Selon Vatican II l'évêque n'est pas le *minister ordinarius*, mais le *minister originarius* (le ministre originaire) de la confirmation (Constitution sur l'Eglise, art. 26). Ainsi tout prêtre peut donc être *minister ordinarius* de la confirmation). Cfr. Müller H., *Zum Spender des Firmaments auf Grund des Zweiten Vatikanischen Konzils*, *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 118 (1970) 352.

różnicy między posługą biskupa a prezbitera. Oczywiście dziś biskup odróżnia się od prezbitera sprawowaną funkcją jurysdykcyjną. O ile jest rzeczą możliwą rozróżnienie funkcji biskupa od funkcji prezbitera bazując na prawie kościelnym, o tyle nie można tej różnicy ustalić wychodząc z założeń teologicznych i dogmatycznych, twierdzi Hans Küng⁶⁶.

Według Stanisława Czerwika łaciński termin „minister originarius” oznacza, że „interwencja biskupa w sakramencie bierzmowania jest przedłużeniem wydarzenia Pięćdziesiątnicy. Jak w owym dniu Duch Święty został zesłany na Apostołów i jak oni w zaraniu dziejów Kościoła przez włożenie rąk przekazywali Ducha Świętego w celu ściślejszego zespolenia poszczególnych grup wiernych z macierzystą wspólnotą w Jerozolimie, budując w ten sposób jedność Kościoła, tak i obecnie biskup, głowa Kościoła lokalnego, przez udzielenie daru Ducha Świętego jednoczy wiernych poszczególnych parafii z diecezją, a przez to z Kościołem powszechnym”⁶⁷.

Podjmując ten sam temat Alfons Skowronek napisał, że „nowo-wprowadzony termin oznacza najpierw historycznie, że w pierwszych wiekach Kościoła biskup przewodniczył rytom inicjacji: chrztu, bierzmowania i Eucharystii”⁶⁸. Jego zdaniem „teologiczno — prawny sens formuły „minister originarius” wskazuje na to, że nawet w wypadku udzielania bierzmowania przez prezbitera, sakrament jest i wtedy, „pochodzenia biskupiego”, że użyte do tego krzyżmo musi być konsekrowane przez biskupa”⁶⁹.

Te opinie na temat łacińskiego terminu „minister originarius confirmationis” z całą pewnością zadowolą teologów, ponieważ ich autorzy wyjaśniają z teologicznego punktu widzenia znaczenie bierzmowania i rolę szafarza tego sakramentu.

Jednak kanoniści nie mogą w swoich poszukiwaniach poprzestać na ustaleniach historyczno-teologicznych. Mówiąc bardziej konkretnie, w kanonistyce przyjmuje się, że Apostołowie wkładali ręce na ochrzczonych i biskup wkłada ręce na ochrzczonych, Apostołowie przekazywali dar Ducha Świętego i biskup przekazuje dar Ducha Świętego, Apostołowie zespalałi bierzmowanych z Kościołem i biskup jednoczy bierzmowanych z Kościołem. Nie można tego nie uznawać.

Ale tu chodzi nie tyle o teologiczno-historyczny, ile o prawniczy punkt widzenia. Biskup bowiem jest w Kościele nie tylko następcą Apostołów, ale także osobą prawną. Udzielając bierzmowania, a przez to daru Ducha Świętego, spełnia akt prawny. I tu dotykamy istoty problemu: na jakiej podstawie prawnej działa biskup jako szafarz sakramentu bierzmowania?

⁶⁶ Art. c., p. 130—131.

⁶⁷ *Liturgia Sakramentu Bierzmowania*, maszynopis, s. 30.

⁶⁸ *Z teologii bierzmowania*, *Studia theologica Varsaviensia* 13(1971) nr. 1, s. 37.

⁶⁹ Tamże. Tego samego zdania jest Hubert Müller, art. c., p. 352.

Przed Soborem Watykańskim II mówiliśmy, że biskup udzielając sakramentu bierzmowania, działa na mocy święceń i własnego urzędu. Właśnie dlatego określaliśmy biskupa zwyczajnym szafarzem (minister ordinarius) sakramentu bierzmowania.

Co się zmieniło w tej sprawie po Soborze Watykańskim II? Oczywiście bierzmowanie jest nadal sakramentem, który udziela daru Ducha Świętego. Biskup jest nadal biskupem i bierzmuje, i czyni to na mocy swojej sakry biskupiej oraz własnego urzędu. Pod tym względem nic się nie zmieniło. Zmieniło się zaś tylko określenie biskupa jako szafarza sakramentu bierzmowania.

Alfons Skowronek zmianę określenia szafarza bierzmowania z „minister ordinarius”, na „minister originarius” nazywa zabiegiem terminologicznym. Uważa ten zabieg za „posunięcie szczęśliwe”⁷⁰. Czy jest to posunięcie szczęśliwe, czy też nie, może jeszcze trudno w tej chwili przesądzać. Ale już wiadomo, że ten zabieg terminologiczny wywoła nie tylko dodatnie skutki.

Jakie można przewidywać ujemne skutki? Jakie powstaną problemy?

1. Określenie „minister ordinarius”, używane w Kościele od Soboru Florenckiego, było potwierdzone przez Sobór Trydencki i do dziś znajduje się w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Jest przeto określeniem tradycyjnym, o dobrze ustalonej treści prawniczej.

2. Wiemy, że w historii Kościoła, biskupa jako szafarza bierzmowania, nazywano do tej pory w różny sposób. Zaczęto skromnie od określenia „maior natu”, potem „episcopus”, „summus sacerdos”, „pontifex”, „summus pontifex”. Termin „minister originarius” nie był chyba często używany w historii.

3. Nazywając biskupa jako szafarza bierzmowania „minister originarius” nie łatwo będzie odpowiednio określić prezbitera jako szafarza tegoż sakramentu.

4. Określenia „szafarz zwyczajny” używano dotychczas nie tylko w prawie o bierzmowaniu, ale także w prawie dotyczącym chrztu, Eucharystii i święceń. Czy przy udzielaniu innych sakramentów, poza bierzmowaniem, biskup będzie również „minister originarius”?

Zdaniem Hansa Künga⁷¹ i Alfonsa Skowronka⁷² nowy termin „minister originarius” eliminuje dotychczasowe pojęcie określające biskupa szafarzem zwyczajnym „minister ordinarius”.

Trudno zgodzić się całkowicie z tą opinią. Przede wszystkim należy zauważyć, że Sobór Watykański II określając biskupa jako szafarza sakramentu bierzmowania „minister originarius”, nie stwierdził wyraźnie, że biskup nie jest nadal zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania. Nie stwierdził też tego Sobór *implicite*, co miałyby miejsce, gdyby nowy termin „minister originarius” był nie do pogodzenia

⁷⁰ Art. c., s. 37.

⁷¹ Tamże.

⁷² Art. c., s. 37.

z określeniem biskupa jako szafarza bierzmowania terminem „minister ordinarius”. Terminy te bowiem nie wykluczają się nawzajem, a nawet obydwoma tymi terminami można określać ten sam podmiot.

Oprócz tego jest racja właśnie za utrzymaniem terminu „minister ordinarius” obok wyrazów „minister originarius”. Wiadomo bowiem, że Sobór Trydencki właśnie w ten sposób określił biskupa, jako szafarza bierzmowania. Nie inaczej określa się biskupa jako szafarza bierzmowania w Kodeksie Prawa Kanonicznego oraz w wielu innych dokumentach kościelnych.

Można się tu także powołać na ogólną tendencję Soboru Watykańskiego II, żeby dowartościować biskupów, a więc uzupełniać ich władzę, a nie działać w kierunku jej uszczuplenia. Sobór Watykański II przyznając biskupowi jako szafarzowi bierzmowania nowe określenie, mianowicie „minister originarius”, nie powodował wcale rezygnacji biskupa z czegokolwiek, jak to mniema Hans Küng.

Najważniejsza jednak racja przeciwko opinii, według której nowy termin „minister originarius” eliminuje dotychczasowe pojęcie określające biskupa jako szafarza zwyczajnego (minister ordinarius), polega na tym, że Sobór Watykański II mógł przeprowadzić zabieg terminologiczny i zmienić określenie biskupa jako szafarza sakramentu bierzmowania, ale chyba nie chciał, żeby biskup bierzmował nie na mocy własnych święceń czy nie na mocy własnego urzędu: albo więc tę dawną, ale także obecną rzeczywistość — bo Kodeks Prawa Kanonicznego nie został jeszcze odwołany — nazwiemy językiem Soboru Watykańskiego II, to jest „minister originarius”, ale będzie miała dawną treść, jakkolwiek obok treści dawnej, może mieć także treść nową; albo też dla określenia dawnej, ale także obecnej rzeczywistości, pozostanie termin „minister ordinarius”, a określenie „minister originarius” będzie miało tylko nową treść.

W celu uniknięcia zamieszania w terminologii, kanoniści i teologowie winni ustalić, czy nowy termin „minister originarius” zawiera nową treść, czy też tym nowym terminem będzie się określać treść prawniczą oddawaną pojęciem „minister ordinarius”.

Do tej pory nie spotkałem kanonisty, który by doszukiwał się nowej treści prawniczej w określeniu „minister originarius”. Uważa się raczej, że wyraz ten nie jest prawniczym i nie zawiera treści prawniczej. Jeśli jednak znajdzie się w przepisach prawa, zwłaszcza, gdy zastąpi prawnicze pojęcie, musi przybrać treść prawniczą i stać się pojęciem prawniczym, jakkolwiek dotąd jest teologicznym.

Ponieważ biskup jako szafarz bierzmowania nie przestał być szafarzem zwyczajnym, a stał się nadto „minister originarius”, moim zdaniem, w nauce prawa — biskupa jako szafarza bierzmowania — winno się określać „minister originarius — ordinarius confirmationis”. Opinia taka, jak się zdaje, nie jest zakazana. Jakkolwiek bowiem Sobór Watykański II użył teologicznego terminu „minister originarius” i nie użył prawniczego wyrazu „minister ordinarius”, to przecież w nauce

prawa, obok nowego, teologicznego wyrażenia, nie zabronił używać dawnego, prawniczego pojęcia, jak również zupełnie innych terminów, np. „originalis seu primarius”, jak proponowali Melchici, względnie „primarius”, jak proponuje J. P. Bouhot, względnie jeszcze inaczej, piękniej.

Co prawda, takie określanie biskupa, jako szafarza bierzmowania jest nieco skomplikowane, ale to przemawia za słusnością opinii, ponieważ biskupi przywilej bierzmowania od początku komplikował życie biskupom, bo musieli podróżować, co już zauważył św. Hieronim, następnie prezbiterom, bo czekali na przyjazd biskupa, a wreszcie — i najwięcej — wiernym, bo niekiedy biskup nie zdążył przyjechać przed śmiercią wiernego.

Hans Küng założywszy, że biskup jako szafarz bierzmowania jest „minister originarius”, a nie „minister ordinarius”, wyciągnął z tego wnioski, że prezbiter może być zwyczajnym szafarzem bierzmowania.

Jednak Sobór Watykański II nie stwierdził wyraźnie, że dotychczasowa nazwa „minister ordinarius” ma odtąd przysługiwać każdemu prezbiterowi. Nie powiedział też tego implicite, ponieważ termin „minister ordinarius” został zarezerwowany przez Sobór Trydencki do określania biskupów jako szafarzy bierzmowania, i Sobór Watykański II nie chciał korygować Soboru Trydenckiego. Przynajmniej nie ma żadnych podstaw do snucia takich przypuszczeń. Sobór Watykański II chciał jedynie wzbogacić naukę Soboru Trydenckiego nowym terminem.

Konsekwentnie, zdanie Hansa Künga, że każdy prezbiter będzie teraz zwyczajnym szafarzem bierzmowania, należy uznać za jego życzenie. To zaś także dlatego, że Sobór Watykański II wypowiedział się w sprawie prezbiterów jako szafarzy bierzmowania i przestrzegali ich, aby przy udzielaniu tego sakramentu zachowywali prawo tak powszechne jak partykularne. W żadnym zaś prawie nie nazywa się prezbiterów zwyczajnymi szafarzami sakramentu bierzmowania. I więcej jeszcze, bo chodzi nie tylko o nazwę. Już od bardzo dawna prezbiterzy mogą bierzmować jedynie na mocy upoważnienia Stolicy Apostolskiej, a nie mocą własnych święceń i urzędu, jak biskupi. Jasne jest zatem, że prezbiterom brak podstawowego elementu do tego, żeby można ich uważać za zwyczajnych szafarzy bierzmowania.

Nie znaczy to, że prezbiter nigdy nie stanie się zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania. Nadziei na to nie ma odkąd pokutuje pogląd, że sakrament bierzmowania jest dostosowany do biskupa, a także, że sakrament bierzmowania jest większy niż chrzest, bo bierzmuje biskup. Natomiast mniej pamięta się o tym, że niezależnie od tego, czy bierzmowanie jest czy nie jest konieczne do zbawienia, to przecież należy go udzielać, bo sacramenta sunt propter homines.

Dodajmy tu jeszcze, że jakkolwiek Sobór Watykański II poszedł za sugestią Katolickiego Kościoła Wschodniego, w konsekwencji czego wprowadzono zmianę w określaniu biskupa jako szafarza bierzmowa-

nia, to przecież istotna różnica między Kościołem Łacińskim a Kościołem Wschodnim, jeśli chodziło o szafarza sakramentu bierzmowania nadal pozostawała, a polega na tym, że w Kościele Wschodnim biskupi tylko wyjątkowo bierzmują, a zwykle czynią to prezbiterzy, natomiast w Kościele Łacińskim jest akurat przeciwnie, bo zwykle udzielają bierzmowania biskupi, a prezbiterzy nie bierzmują, jak tylko wyjątkowo. Tak więc usunięta została różnica co do samego określenia biskupa jako szafarza bierzmowania, a nie co do praktyki bierzmowania, skoro na Wschodzie bierzmują przeważnie prezbiterzy, a na Zachodzie — przeciwnie ⁷³.

Zakończenie

W zakończeniu dokonamy próby podsumowania treści artykułu.

1. W starożytności chrześcijańskiej biskupi bierzmują dzieląc się tą władzą z prezbiterami.

2. W Kościele Wschodnim od pierwszych wieków Kościoła do naszych czasów biskupi nie są wyłącznymi szafarzami sakramentu bierzmowania.

3. W Kościele Zachodnim od V wieku biskupi rezerwują sobie prawo udzielania bierzmowania. Wprowadzenie tego prawa w życie całego Kościoła Zachodniego trwało długie wieki.

4. Od XV wieku do Soboru Watykańskiego II biskupi jako szafarze sakramentu bierzmowania nazywani są *ministri ordinarii confirmationis*.

5. Sobór Watykański II dał biskupom jako szafarzom sakramentu bierzmowania nowe określenie, mianowicie *ministri originarii confirmationis*.

6. Jak się zdaje, Sobór Watykański II nie chciał w tej sprawie odchodzić od tradycji i nauki kanonistycznej, ale je tylko nieco wzbogacił nowym określeniem biskupa jako szafarza bierzmowania.

De episcopo — ministro sacramenti confirmationis

Praeter solitam his in circumstantiis introductionem et conclusionem in articulo duae partes habentur, scilicet historico-iuridica et canonico-theologica. In parte prima thema titulo articuli indicatum agitur sub aspectu historico prout inde ab initio Ecclesiae usque ad publicationem Codicis Iuris Canonici exstat in luce nonnullorum fontium iuris canonici, id est, Actum Apostolorum, decretalium Romanorum Pontificum, statutorum synodalium, operum scriptorum ecclesiasticorum et auctorum recentium.

⁷³ Po złożeniu artykułu w Redakcji okazało się, że biskup jako szafarz bierzmowania będzie określony w nowym kodeksie *minister ordinarius*, nie — *minister originarius*. Zob. *Communicationes* 10 (1978) 77, can. 43.

Altera pars iuri viginti seu a Codice Iuris Canonici ad dies nostros dedicatur. Hac in parte praesertim quid significant adhibitae a Concilio Vaticano II voces „episcopus minister originarius confirmationis” auctor explicare vult. Ad hunc finem assequendum auctor quasdam opiniones colligit et cum auctoribus harum opinionum disputat.